

Sírva vigad a magyar?

Sokat koptatják manap ezt a szólást. Akik eredetét nem ismerik, valami régi közmondásnak gondolják, és föltétlenül hitelt adnak neki. Pedig nem közmondás, hanem szállóige. S nem is olyan régi, mert még száz esztendő is sincsen.

Bajza 1825-ben írt Borénekének következő sorai hozták forgalomba:

Míg Mohácsnál nem csatázott

A félholdú büszke tar.

Víg volt addig; hajh, azóta

Sírva vigad a magyar.

A mondás tehát eme máig divatozó alakjában nem népi termék, hanem irodalmi szülött, költői alkotás. A gondolata azonban más formában már előbb is föltűnik. Kisfaludy Sándor 1807-ben kiadott Regéinek előszavával körülbelül ugyanezt állítja: „*A magyar, – úgymond, – hajlandó a szomorúságra. Sőt még örömet és vígságát is bús hangokkal jelenti. Bizonyosága ennek a köznép énekeinek többnyire szomorú nótája. A magyar felől igazán mondhatni, hogy sírva tánczol.*”

Az utolsó mondat azt sejteti velünk, hogy Bajza Kisfaludytól vette szállóigévé vált mondásának alapját. Kisfaludyénál régibb nyomról nincs tudomásom. Ez azonban mellékes dolog. A fő az, való-e, hogy a magyar sírva vigad? Csakugyan megfelel-e ez a jelenleg igazságkép hirdetett szólás nemzeti zenénknek és jellemünknek?

A közvélemény azt mondja reá: minden bizonnyal! Én ellenben kereken tagadásba vonom, és azt állítom, hogy semmiképpen! Micsoda alapon és joggal, íme:

Költőileg ez a mondás paradoxon, vagyis látszólagos képtelenség, amely alatt azonban bizonyos igazság lappang, tudniillik: a magyarnak vigadása nem tiszta, nem fellegtelen, nem igazi vigadás. Prózáilag mérlegelve pedig nemcsak látszólagos, hanem valóságos képtelenség. Miért? – Mert sírva vigadni: lélektani lehetetlenség! Lelki fájdalmat és örömet egyszerre érezni – nem lehetséges! Könnyezni, igaz, nemcsak fájdalomtól, hanem örömtől is lehet, amint hogy az ember szemébe nem csupán a fájdalom, hanem a nagy öröm is csal könnyeket. Ámde akkor is sírni, azzal lelki fájdalmat érezni, mikor a szívet öröm foglalja el, – abszurdum. Hiszen a kettő olyan, mint a fény és az árny: követik ugyan egymást szüntelenül, de egymásba sohasem olvadhatnak. Sírni és nevetni egy időben csak az ég tud, az is csupán a költőnek képzeletében!

Tehát csakis költői igazságnak fogadható el, hogy „sírva vigad a magyar.” A költői igazság pedig nagyon sokszor féligazság. Ez is csak amolyan igazság féle! Ha azt értjük vele, hogy fajunk némileg érzékenyebb a fájdalom, mint az öröm iránt: megállhat. Ám ha úgy értelmezzük, hogy a magyar nem tud igazán vigadni, mert csak szomorúságra született, mert búskomor természet: akkor nincs benne igazság.

Pedig a mai közvélemény így értelmezi és használja. S vajon miért? Azért, mert a közvélemény ítéletét – mint legtöbb esetben, úgy ennél is – arra alapítja, amit közvetlen lát, hall, avagy olvas. Már pedig nem lehet tagadni, hogy az újabb divatos magyar nóták nagy többségének mind dallama, mind szövege csak úgy árad a kebeldagasztó, lágy, asszonyias szentimentálismustól. „Kit gyászol a fecske madár”, „Eltörött a hegedűm”, „Most van a nap lemenőben”, „Lehullott az őszirózsa levele”, „Azt beszél a faluban”, stb. – naponkint hallható példái ennek a szinte csömörlésig érzélgős, szívepesztő, keserves daldivatnak.

Hálásak lehetünk érte a boldogult Dankó Pistának (bocsássa meg neki a magyarok Istene!) és számos utánzójának, kik a magyar karakter és génus teljes ismerete nélkül termelik „eredeti magyar dalaikat.” A közvélemény ezeknek hallása alapján hiszi, vallja, és hirdeti, hogy „sírva vigad a magyar!” S a cigányság és a zongora verklik meg gondoskodnak róla, hogy minél többször hallja őket. Azt pedig ki tagadhatná, hogy a középosztály érzelmes asszonyai és szerelmes ifjai ugyancsak kapva kapnak rajtuk?

Érdemes megfigyelni, mily varázshatalommal duzzasztják föl az érzést a gyöngéd (jobban mondva: gyöngé) magyar szívekben eme zenei fájdalom motorok! Mikor a cigány egy intésre közelebb húzódik a „sírni” készülő „vigadó-áldozatok” asztalához és cinikusan borús (mert magában bizonyosan kineveti őket!) ábrázattal keservesen rázendít az „Eltörött”-re, „Lehullott”-ra vagy más ily fajta búzöngeményre, látnád csak, mily hirtelenül változnak át az

eddig víg magyar arcok világfájdalmasra! Egyszerre tragikomikus drámai jelenet tárul szemeid elé...

Az egyik könyökére hajol és behunyja szemeit. A másik félrefordítja nyakát és lehorgasztja a fejét. A harmadik tenyerébe temeti mélyen elborult arcát. Az asszonynépség szembeötlően ellágyul, epedő tekintetet ölt, s egy-egy könnyet készül ejteni illatos zsebkendőjébe. Valamennyi meg van hatva, kegyetlenül meghatva! És ugyan miért? – Mert elég naivul azt hiszi, hogy most magyarosan mulat: „sírva vigad”. Ha, mint kevésbé érzékeny jelenlevő meggondolatlanul rá találnál szólni a cigányra, hogy húzzon inkább valami férfiasabb, vidámabb nótát: meg lehetsz róla győződve, ha nyomban ki nem tessékelnének, legalább is alaposan rendre utasítának férfiak és nők egyaránt. Nem hiszed? Próbáld meg csak egyszer! Különben hivatkozhatom bizonyosságul akár élő példára is.

Van nekem egy erősen magyar érzésű és zamatú jó barátom. Dalos természet. Többfelé megfordulván az országban, jártában-keltében sok jó magyar nóta ragadt rá, – szomorú is, vidám is. Ha alkalom akad rája és meghitt baráti társaság, szívesen eldalolja őket, de mindig mértékkel váltogatva: tudniillik egy szomorúra rendszerint két-három vidámabbat.

S éppen ezért a megrögzött szokásáért hány leplezett s nyílt szemrehányást kellett már elviselnie, hogy – semmi érzéke a szomorúbb nóták iránt, – hogy érzelmeden, sőt egyenesen cinikus! Hiába védekezik meggyőzően, hogy először is a szomorú nóta nemcsak természetellenes, hanem magyartalan szokás; másodszor meg a Dankó-féle szomorú dalok tetemes része éppen nem eredeti magyar, hanem afféle kesernyés színezetű, vagy – mondjuk – koldusnóta (példának okáért „Eltörött a hegedűm!”), aminőket falusi búcsúkon lehet hallani a csonka és nem csonka koldusoktól. És – szó, ami szó – barátomnak, jóllehet kissé erősen fejezi ki magát, alapjában kétségtelenül igaza van. Ám mit használ, ha a nagy többség mindig a közvetlen behatásokra alapítja ítéletét! Ha egyszer a cigány édes keservesen a fülébe húzta, hogy „boruljon el, merüljön el búbanatba minden e világon!” – és példaadó áldozatnak ő (tudniillik a közönség) csakugyan el is merült: akkor hasztalanul beszélsz neki, nem fogadja be az igaz szót, mert „a magyar azért is sírva vigad!”

Dankónak és társainak szentimentális dalai mellett még az újabban mód fölött divatba jött eredeti és utánzóit kuruczdalok is erősen közrejátszanak e szólásnak népszerűsítésén, s igazságszerű meggyökereztetésén.

Való igaz, hogy a kurucz kornak mind zenéje, mind költészete mély fájdalmat tükröztet vissza.

Ez a fájdalom néha szintén érzélgős jellegű, nagyjából azonban igaz és mély, mert a kornak természetes hangulatából fakadt; a haza akkori gyászos sorsa volt a szülője. Ámde – kérdem – ami akkor természetes következmény volt, alkalmazható-e az más korokra is? – Legkevésbé sem. Hiszen tudjuk, hogy a kurucz-korszak előtti XVII. századbeli zenénkben úgyszólván nyoma sincsen a világfájdalomnak. A XVIII. század második felének palotás és hallgató zenéje is ment minden melanchóliától. Sőt a legújabbban fölfedezett XVI. századból való zeneemlékeinkben sincsen lágy, asszonyias, siránkozó hang, hanem valamennyi pattogó, élénk, büszkén ritmikus. Azok a dalok pedig, melyek a népnek tulajdon ajkán fakadnak, valamint tapasztalás szerint jelenleg nem érzélgően bánatosak, úgy azelőtt sem voltak mások.

De egyébként is az érzélgős búskomorság mivel sem ellenkezik annyira, mint a magyar faji karakterrel.

Nemzetünk kedélye rendkívül mély, az érzelmek minden húrját magába-foglaló, elég könnyen hangolható, ki-kitörő, sokszor mértéken túl áradó. De legyen az érzése bármilyen erős, mindig uralkodik rajta síkföldi józansága, katonás férfiassága és büszkesége. Mint keleti nép és olyan nemzet, amelynek eddigi élete gazdagabb volt a fájdalomban, mint örömben, jobban hajlik ugyan a búra, mint a vígságra; de azért ha búsul, sem lágyul bánata nőies pityergésre, világfájdalmas melanchóliára s azután, ha módja van rá, örülni is tud igazán, szíve szerint, – de gyermekesség nélkül. Dalainak és zenéjének kétféle: lassú és gyors tempója híven tükrözi komolysággal párosult fürgeségét a nélkül, hogy akár az egyikben, akár a másikban átlépné a természetesség határát. Tánczából meg mindent ki lehet következtetni, csak szentimentalizmust és búskomorságot nem.

Kisfaludynak nincsen igaza: a magyar nem „sírva tánczol.” De Bajának sincs igaza, a mennyiben „sírva vigad” mondásával a búskomorságot akarja ráfogni nemzetünkre. Legkevésbé van pedig igaza a mai közvéleménynek, mely ezt a magában képtelen szólást igaznak veszi, minduntalan használja, sőt magyartalan, érzélgős dalaival megfelelni igyekszik neki.

Rónay Jácint fél századdal ezelőtt írt *Jellemisméjében* fajunkat rajzolva megjegyzi, hogy nem érti, „mikép jöheténk pityergő hírbe”. Nos, ha mostan élne és hallaná a művelt magyar középosztály búbánattal terhes dalait, meg a nap-nap után koptatott keserves kurucz-nótákat: akkor hamarosan megértené és – bizonyára nem nagyon örvendene neki, amint hogy nem örvendhet senki sem, a ki nemzeti jellemünket és zenénket csak némileg is ismeri és szereti. Mert ez a faji süllyedésnek kétségtelen szomorú jele.

Sírva vigad a magyar?

Írta: Réthei Prikkel Marián

2021. október 05. kedd, 00:00 - Módosítás: 2022. február 07. hétfő, 18:30

Tudom nagyon jól, hogy fölvilágosító cikkem e süllyedést nem fogja megakasztani. A középosztály szerelmes ifjai s érzelemmel teljes hölgyei ezután is csak a „némuló hegedű”, „törött hegedű”, „hulló őszirózsa” és tudja az ég, miféle más születendő „búdanák” mellett fognak olvadozva, pityeregve épületesen „sírva vigadni.” Az öregebbek pedig kénytelen-kelletlen alkalmazkodnak ezentúl is hozzájuk. Ám tegyék! De azért én mégis kimondom a magam jogos vétóját: a tiltó szót és vele az igazságot, hogy a magyar sír is, vigad is, amint a sora hozza; talán többször sír, mint vigad; de nem „sírva vigad”, mert ilyen vigadást csak a költők fantáziája ismer, meg azoké, akik erőnek-erejével búskomorságot akarnának nemzetünk jellemébe belediktálni, azaz igazabban: beleénekelni. A lelkiük rajta!

Forrás: Heti Szemle. XXI. évfolyam 52. szám. 1912. 11-12.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/HetiSzemle_1912/?query=n%C3%A9pi&pg=500&layout=s